

Анотація

Коваль Д. А. Развитие института международно-правовой защиты культурных ценностей в связи с вооруженным конфликтом в первой половине XX века. — Статья.

Статья посвящена исследованию развития международно-правового регулирования защиты культурных ценностей в первой половине XX века. Проанализированы ключевые для развития упомянутого института события, международные документы и концепции. В статье большое внимание уделяется идеям и позициям, которые впоследствии повлияли на формирование современного международно-правового регулирования защиты культурных ценностей.

Ключевые слова: культурные ценности, защита культурных ценностей, реституция, Гаагские конвенции, Пакт Рериха, белые зоны.

Summary

Koval D. O. International protection of cultural property during the armed conflict: development in the first half of XX century. — Article.

The article deals with the development of international legal regulation of cultural property in the first half of the XX century. The key events, international documents and concepts are analyzed in the article. The main attention is paid to the ideas and doctrines that subsequently influenced on the formation of the modern international legal regulation of cultural property protection.

Keywords: cultural property, protection of cultural property, restitution, The Hague Conventions, Roerich Pact, white zones.

УДК 341.232:351.77:614.2(100):613.84

Лі Ян Цзи

ГЕНЕЗИС МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БОРТЬБИ З ТЮТЮНОМ

Однією з важливих сфер боротьби з неінфекційними хворобами є боротьба з тютюнокурінням. Асамблея охорони здоров'я 2004 р. прийняла Рамкову конвенцію ВООЗ із боротьби проти тютюну. Цьому передували кілька років переговорів, у ході яких Асамблея прийняла близько 200 резолюцій. Спочатку ВООЗ приймала резолюції, що рекомендують державам обмежити вплив наслідків куріння на некурящих (обмеження місць куріння, попередження на пачках тютюнових виробів тощо). У подальшому пандемічний характер поширення споживання тютюну призвів до необхідності виробити юридично обов'язкові міжнародні норми, спрямовані на боротьбу з цією загрозою колективному та індивідуальному здоров'ю.

Прийняття Конвенції 2004 р. стало важливим етапом у діяльності ВООЗ. Насамперед, це був перший випадок здійснення Асамблеєю повноважень, наданих відповідно до ст. 19 Статуту ВООЗ. По-друге, Конвенція 2004 р. фактично стала першим міжнародним договором універсального характеру, укладеним у рамках ВООЗ.

Метою даної статті є аналіз генезису міжнародно-правового регулювання боротьби з тютюном. Для реалізації зазначеної мети ми поставили такі завдання: дослідити еволюцію міжнародно-правового регулювання боротьби з тютю-

ном; проаналізувати історію прийняття Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну; охарактеризувати особливості рамкових конвенцій.

Слід зазначити, що проблематика, пов'язана з міжнародно-правовим регулюванням боротьби з тютюном, привертала увагу вітчизняних і зарубіжних учених: Т. Андреевої, Л. Галієнко, І. Жадана, В. Захожа, О. Кисельова, Р. Колодкіна, І. Коломієць, Н. Король, Т. Короткого, К. Красовського, М. Крова, М. Мусихіна, А. Тейлора, О. Федоренко, Н. Харченко. Проте в жодній з їхніх праць не провадилося комплексного аналізу генезису міжнародно-правового регулювання боротьби з тютюном.

Об'єкт даного дослідження — міжнародні відносини, що виникають у процесі міжнародно-правового регулювання боротьби проти тютюну. Предмет — генезис міжнародно-правового регулювання боротьби з тютюном у рамках ВООЗ.

У 1987 р. Європа — перша з усіх регіонів ВООЗ — висунула ініціативу здійснення п'ятирічного плану дій «За регіон без тютюну». Починаючи з 1987 р. у регіоні було прийнято три плани дій для боротьби проти тютюну, в яких ставилися завдання, що стосуються всіх основних аспектів антитютюнової політики. У Першому європейському плані дій стосовно боротьби проти тютюну (1987–1991 рр.) державам-членам пропонувалося розробити й використати всеосяжний і багатогалузевий підхід щодо цієї проблеми. Другий план дій «За Європу без тютюну» (1992–1996 рр.) був спрямований на посилення фінансової підтримки й національного потенціалу в царині боротьби проти тютюну і містив рекомендацію підсилити співробітництво з країнами Центральної, Східної та Південної Європи [7].

З метою прийняття більш ефективних дій, аніж це відбувалося в попередні роки, на Сорок сьомій сесії Європейського регіонального комітету було прийнято Третій план дій «За Європу без тютюну» (1997–2001 рр.). Цей документ був розроблений з урахуванням результатів Першого й Другого планів дій, наявних фактичних даних, а також резолюцій Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я, що закликають до проведення всеосяжних стратегій боротьби проти тютюну. У новому плані дій були поставлені конкретні завдання, які передбачають конкретні дії держав-членів у сфері ціноутворення, регулювання доступу до тютюнових продуктів, реклами, боротьби з контрабандою, регулювання якості тютюнових продуктів, захисту навколишнього середовища від тютюнового диму, надання підтримки бажаючим кинути палити, громадської інформації й освіти, розробки та прийняття національних планів дій, а також створення координаційних комітетів і механізмів моніторингу.

Однак зазначені дії здійснювалися виключно на регіональному рівні, а проблеми, пов'язані з уживанням тютюну, мали глобальний характер. Тому в травні 1995 р. було прийнято резолюцію WHA48.11, у якій Генеральному директорові пропонувалося подати на Сорок дев'ятій сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я доповідь про доцільність розробки міжнародного документа у вигляді керівних принципів, декларації або міжнародної конвенції з боротьби проти тютюну.

На підставі резолюції WHA48.11 ВООЗ було запропоновано підготувати доповіді про практичну можливість розробки такого документа, який Генеральний директор подав на Дев'яносто сьомій сесії Виконавчого комітету ВООЗ («Практична можливість розробки міжнародного документа з боротьби проти тютюну» (EB97/INF.DOC./4). У ході цієї сесії Виконавчий комітет прийняв резолюцію EB97.R8 під назвою «Міжнародна рамкова конвенція із боротьби проти тютюну».

На Сорок дев'ятій сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я було прийнято резолюцію WHA49.17 «Міжнародна рамкова конвенція із боротьби проти тютюну», в якій Генеральному директору пропонувалося взятися до розробки рамкової конвенції із боротьби проти тютюну.

У результаті прийняття цієї резолюції було розпочато роботу з підготовки міжнародного договору. У 1998 р. новий Генеральний директор ВООЗ д-р Гру Харлем Брундтланд надала глобальній боротьбі проти тютюну пріоритетного характеру шляхом запровадження відповідного Проекту кабінету під назвою «Ініціатива щодо звільнення від тютюнової залежності», яка має за мету зосередити міжнародну увагу, ресурси й дії на глобальну тютюнову епідемію. У зв'язку з цим були розроблені нові багатосекторальні концепції партнерства, що відбивають характер цих дій. Крім того, д-р Брундтланд працювала з державами-членами, маючи за мету одержати мандат на розробку рамкової конвенції із боротьби проти тютюну й взятися до вирішення завдання з мобілізації громадської та політичної думки на підтримку глобальних правил боротьби проти тютюну.

У травні 1999 р. П'ятдесят друга сесія Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я підготувала основу для багатобічних переговорів відносно рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну та можливих пов'язаних з нею протоколів.

Резолюцією WHA52.18 були засновані два органи для підготовки проекту рамкової конвенції, завершення переговорів і подання остаточного варіанта тексту для розгляду на П'ятдесят шостій сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я. Цими двома органами були: технічна робоча група для підготовки проекту пропонувананих елементів рамкової конвенції і міжурядовий орган для переговорів щодо підготовки проекту й переговорів з пропонуваної рамкової конвенції та можливих пов'язаних з нею протоколів. Обидва органи були відкриті для участі держав-членів і регіональних організацій економічної інтеграції, яким держави-члени передали повноваження в питаннях, пов'язаних з боротьбою проти тютюну.

Робоча група провела дві сесії в Женеві (25–29 жовтня 1999 р. і 27–29 березня 2000 р.). Результатом цього був підготовлений документ з проектами частин рамкової конвенції, поданий П'ятдесят третій сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я із зауваженнями робочої групи [2]. У резолюції WHA53.16 Асамблея охорони здоров'я закликала Міжурядовий орган з переговорів вдатися до переговорів, зробивши акцент на розробку проекту рамкової конвенції без шкоди для майбутніх дискусій по можливих протоколах.

Першій сесії Міжурядового органу з переговорів (Женева, 16–21 жовтня 2000 р.) передували громадські слухання з питань, пов'язаних з рамковою конвенцією. Генеральний директор провела ці слухання, аби забезпечити форум для представників громадської охорони здоров'я, представників тютюнової промисловості й фермерських груп для викладу своїх позицій з цього питання; протоколи зазначених слухань були подані Органу з переговорів і через веб-сайт ВООЗ — увазі громадськості.

На першій сесії Головою названого Органу був обраний посол Бразилії Celso Amorim. Було створено Президію цього Органу із заступниками Голови з Австралії, Індії, Ісламської Республіки Іран, Південної Африки, Туреччини й Сполучених Штатів Америки. Попередні проекти частин Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну [4] були підготовлені робочою групою і прийняті за основу для початку переговорів. Згодом посол Amorim підготував проект Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну [5]. Цей проект був поданий у січні 2001 р. як основа для подальших переговорів на другій сесії.

Доповідь про участь неурядових організацій у роботі Міжурядового органу з переговорів була подана Виконавчому комітету на Сто сьомій сесії у січні 2001 р. [7]. Відповідно до рішення EB107(2) Виконавчого комітету, Голова Виконкому разом з Головою Постійного комітету з неурядових організацій допустили дві неурядові організації: Міжнародну неурядову коаліцію з боротьби проти тютюну й організацію «Infact» для встановлення офіційних взаємин з ВООЗ, починаючи з 26 квітня 2001 р. [6].

У ході подальшої підготовки другої сесії Органу з переговорів регіональні міжсесійні консультації відбулися в більшості регіонів і субрегіонів. Додаткові регіональні та субрегіональні міжсесійні консультації відбулися в процесі підготовки кожної з наступних сесій Органу з переговорів.

На другій сесії Органу з переговорів (Женева, 30 квітня — 5 травня 2001 р.) відповідальність за розгляд запропонованих проектів частин конвенції була розподілена між трьома робочими групами. Основним підсумком цієї роботи стали три робочі документи співголів, у яких розглядаються пропозиції стосовно тексту, зроблені на другій сесії та включені в первісний проект Голови. Ці робочі документи стали основним вихідним матеріалом для підготовки проекту Рамкової конвенції.

На третій сесії (Женева, 22–28 листопада 2001 р.) дві робочі групи підготували переглянуті проекти, а перша робоча група свій проект — трохи пізніше. Зазначені документи були використані під час переговорів на четвертій сесії.

Головою Міжурядового органу з переговорів відносно Рамкової конвенції із боротьби проти тютюну на четвертій сесії (Женева, 18–23 березня 2002 р.) був обраний посол Seixas Correia, Постійний представник Бразилії в Женеві, призначений замість посла Amorim.

Було ухвалене рішення про те, що послові Seixas Correia варто підготувати новий проект від імені Голови, що становитиме основу для переговорів на п'ятій сесії Органу з переговорів (14–25 жовтня 2002 р.). Новий проект був поданий у липні 2002 р. на Міжнародній технічній конференції з незаконної торгівлі

тютюновими виробами, що була організована Сполученими Штатами Америки й відбулася в штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку (30 липня — 1 серпня 2002 р.). Під час перших чотирьох засідань Органу з переговорів було розглянуто цілий ряд альтернативних проектів. У результаті тематичного обговорення на п'ятій сесії кількість проектів було скорочено.

Після першого ознайомлення на пленарному засіданні з новим текстом Голови учасники виділили й розглянули на відкритому неформальному засіданні такі шість питань: реклама, просування на ринок і спонсорство; фінансові ресурси; нелегальна торгівля тютюновими виробами; відповідальність і компенсація; упакування й маркування; торговельні аспекти й охорона здоров'я. Неформальні групи провели також дискусії з правових, організаційних і процедурних питань, а також щодо використання термінології. Був досягнутий значний прогрес у переговорах і консенсус з цілого ряду напрямів. За підсумками неофіційних сесій і міжсесійних консультацій з різними делегаціями й групами делегацій 15 січня 2003 р. посол Seixas Correa підготував переглянутий текст Рамкової конвенції із боротьби проти тютюну.

Шоста, заключна сесія Органу з переговорів була проведена з 17 лютого по 1 березня 2003 р. На засіданнях двох неформальних груп були розглянуті два найважливіших аспекти, що стосуються реклами, просування на ринок і спонсорства, а також питання фінансових ресурсів. На заключному пленарному засіданні Органу з переговорів було ухвалене рішення про напрям проекту на П'ятдесят шостій сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я для розгляду й прийняття відповідно до ст. 19 Статуту. Учасники дійшли також згоди стосовно того, що обговорення протоколів слід відкласти до Асамблеї охорони здоров'я, яка матиме необхідний час для обговорення цього питання.

На своєму заключному пленарному засіданні учасники Органу з переговорів погодилися з тим, що проект резолюції з рекомендацією про прийняття Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну має подати Асамблеї охорони здоров'я [3] Голова Органу з переговорів.

Отож, остаточний проект Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну [3] був поданий Всесвітній асамблеї охорони здоров'я для розгляду й прийняття відповідно до резолюції WHA52.18 21 травня 2003 р. П'ятдесят шоста сесія Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я одностайно прийняла Рамкову конвенцію ВООЗ із боротьби проти тютюну [1], що набрала чинності 27 лютого 2005 р. Конвенція характеризується відносно нетривалим періодом, за який її прийняла більшість держав світу. Відтоді вона стала одним із найбільш широко визнаних договорів в історії ООН, який налічує 174 Сторони [12].

Прийняттю більш зобов'язального документа, ніж рамкова конвенція, перешкодив той факт, що економіка майже 120 країн залежала від виробництва тютюну й тютюнових виробів [13]. Таким чином, рамкова конвенція становить певний компроміс між рекомендаційним документом і міжнародним договором. Надалі планувалося доповнити конвенцію рядом протоколів. Р. А. Коллджін і М. В. Мусихін пишуть: «Міжнародно-правова конструкція «рамковий договір плюс протоколи до нього» [9, 47], що стала досить поширеною останні-

ми десятиліттями, зокрема у сфері захисту навколишнього природного середовища, дозволяє поширити міжнародно-правові зобов'язання на широке коло держав, залучити їх до постійно діючого механізму співробітництва, забезпечити поступальну правову регламентацію відповідних сфер діяльності при певних формах контролю виконання взятих зобов'язань» [9, 47]. Подальшими протоколами планувалося врегулювати питання реклами тютюну; сприяння й добродійності; незаконної торгівлі тютюном; громадської відповідальності [3].

Рамкова конвенція ВООЗ із боротьби проти тютюну належить до рамкових конвенцій. Відповідно до ст. 3, метою Конвенції є «забезпечення відповідних рамок для заходів боротьби проти тютюну, що підлягають здійсненню Сторонами на національному, регіональному й міжнародному рівнях». Рамковий характер має формулювання ч. 2 ст. 6: «Кожна сторона повинна враховувати свої національні цілі у сфері охорони здоров'я, що стосуються боротьби проти тютюну, і у відповідних випадках вживати й зберігати заходи, які можуть включати...».

Про рамковий характер Конвенції дається посилення на керівні принципи, що їх пропонує Конференція Сторін для здійснення положень статей Конвенції (ст. ст. 6, 7, 9). Але в Конвенції не йдеться про їх суто обов'язковий характер. Ці принципи мають рекомендаційний характер і не створюють юридичних зобов'язань для країн-учасниць [10, 132–140]. При цьому ніщо не заважає державі розглядати їх як такі або вживати більш жорстких заходів. Рекомендації зі здійснення положень ст. 8 прийняла Друга Конференція Сторін Конвенції (Бангкок, 2007).

Наявність протоколів — одна з особливостей цього виду конвенцій. Вже у ст. 2 РКБТ ВООЗ говориться про Конвенцію та її протоколи як єдине ціле. З 15 по 20 листопада 2010 р. у Пунта дель Есте (Уругвай) проходила IV сесія Конференції Сторін РКБТ ВООЗ. Країни-учасниці розглядали Протокол з протидії незаконному обігу тютюнових виробів і керівні принципи з впровадження ст. 9 Конвенції «Регулювання складових тютюнових виробів»; ст. 12 «Просвітництво, передача інформації та підготовка й інформування населення»; ст. 14 «Заходи стосовно скорочення попиту, що торкаються тютюнової залежності й припинення вживання тютюну» [11].

Рамкова конвенція ВООЗ із боротьби проти тютюну є важливою віхою для майбутньої глобальної громадської охорони здоров'я й має велике значення для реалізації цілей ВООЗ у царині охорони здоров'я. Завершення процесу переговорів і одностайне прийняття Рамкової конвенції ВООЗ з боротьби проти тютюну є одним із найважливіших елементів розвитку громадської охорони здоров'я й визначає нові правові форми міжнародного співробітництва у сфері охорони здоров'я.

Література

1. Документ WHA56.1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://apps.who.int>
2. Документ A53/12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://apps.who.int>
3. Документ A56/8. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://apps.who.int>
4. Документ A/FCTC/INB1/2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://apps.who.int>

5. Документ А/FC/TC/INB2/2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://apps.who.int>
6. Документ А/FC/TC/INB2/6 Add.1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://apps.who.int>
7. Документ EB107/19 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://apps.who.int>.
8. Европейская стратегия борьбы против табака [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0020/68105/e77976r.pdf.
9. Колодкин Р. А. О проекте рамочной конвенции по борьбе с табаком / Р. А. Колодкин, М. В. Мусихин // Московский журнал международного права. — 2001. — № 4. — С. 47.
10. Короткий Т. Р. Сравнительный анализ имплементации Рамочной конвенции против табака // Медичне право України: законодавче забезпечення царини охорони здоров'я (генезис, міжнародні стандарти, тенденції розвитку й удосконалення): матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. з медичного права (IV Міжнар. наук.-практ. конф. з медичного права), Одеса, 19–21 трав. 2011 р. / упоряд.: І. Я. Сенюта, Х. Я. Терешко. — Л.: Медицина і право, 2011. — С. 132–140.
11. Мельничук Е. Не стоит путать рекомендации с обязательствами [Електронний ресурс] // Зеркало недели. — 2010. — 23–29 окт. — Режим доступу : <http://www.zn.ua/2000/2675/70627/>
12. Сторони Рамкової конвенції ВООЗ з боротьби проти тютюну [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.who.int/countries/ru/>
13. Crow M. E. Smokescreens and State Responsibility: Using Human Rights Strategies to Promote Global Tobacco Control // YALE J. INT'L L. — 2004. — Vol. 29n. — P. 210.

Анотація

Лі Ян Цзи. Генезис міжнародно-правового регулювання боротьби з тютюном. — Стаття.

Розглянуті питання еволюції міжнародно-правового регулювання боротьби з тютюном. Досліджена історія прийняття Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну. Дана загальна характеристика рамковим конвенціям.

Ключові слова: ВООЗ, Асамблея охорони здоров'я, Рамкова конвенція ВООЗ із боротьби проти тютюну, рамкові конвенції.

Анотация

Ли Ян Цзи. Генезис международно-правового регулирования борьбы с табаком. — Статья.

Рассмотрены вопросы эволюции международно-правового регулирования борьбы с табаком. Исследована история принятия Рамочной конвенции ВОЗ по борьбе против табака. Дана общая характеристика рамочным конвенциям.

Ключевые слова: ВОЗ, Ассамблея здравоохранения, Рамочная конвенция ВОЗ по борьбе против табака, рамочные конвенции.

Summary

Li Jan Czi. The genesis of international legal regulation of tobacco control. — Article.

The problems of the evolution of international legal regulation of tobacco control. Investigated the history of the adoption of the WHO Framework Convention on Tobacco Control. Giving an overview of the framework convention.

Keywords: WHO, the World Health Assembly, WHO Framework Convention on Tobacco Control, Framework Convention.